

МАРКЕРИ КОМУНІКАТИВНОГО МОВЧАННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

У статті проаналізовано графічні та вербальні маркери комунікативного мовчання (силенціального ефекту), їхні інтегративні характеристики. У статті лінгво-когнітивні характеристики silenціального ефекту (графічні та вербальні номінації) проаналізовано на матеріалі англомовного художнього дискурсу. Природа комунікативного мовчання досліджена в руслі когнітивно-дискурсивної парадигми.

Актуальність обраної теми визначається потребою системного дослідження silenціального ефекту, тенденцією до поглибленого вивчення вербальних та невербальних засобів спілкування.

Природа комунікативного мовчання вивчається у руслі когнітивно-дискурсивної парадигми. Лінгво-когнітивні та комунікативно-прагматичні аспекти silenціального феномену аналізуються на матеріалі англомовного художнього дискурсу. Вибір теми дослідження об'єктивується тенденціями сучасної лінгвістики до поглибленого, комплексного вивчення проблем комунікації.

Незважаючи на певні зрушення в дослідженні явищ невербальної комунікації, досить актуальними залишаються проблеми комплементарності невербаліки та вербаліки, реалізації невербальних (графічних) та вербальних засобів комунікації в писемному англомовному художньому дискурсі. Особливої уваги потребують питання екстеріоризації silenціального ефекту, системного аналізу комунікативного мовчання з урахуванням його індивідуально-психологічних та соціально-культурних аспектів, осмислення персоніфікації мовчання, його семантизації в конкретній мовній системі.

Дослідження комплементарності графічних та лексичних позначень silenціального ефекту сприяє осмисленню дихотомії мови та мовлення, експлікації лінгвістичних, когнітивних та прагматичних аспектів мовчання як невербального феномена спілкування.

Мовчання – silenціальний компонент комунікації (термін А.Д. Белової) – тяжіє до ситуативних імплікатур. Як дискурсивне явище воно осмислюється на вертикальних та лінійних – ризоматичних векторах. Мовчання як дуалістичне явище вбирає в себе просодичні та смислові характеристики (план вираження – пауза, план змісту – мовчання).

Мовчання як невербальна дія комунікації позначена нульовим денотатом, корелює з графічними знаками (на письмі) та номінаціями-вербалізаторами (в усному і писемному мовленні) [1; 2].

Комунікація – це обмін інформацією, що охоплює продуцента та реципієнта, вербальне та невербальне повідомлення, код відправника та декодування отримувача. У сучасній лінгвістиці комунікація осмислюється у площині інтегральної тріади вербальності, паралінгвістики та невербальності.

Домен невербальної комунікації охоплює кінесіку, міміку, акустику, проксеміку, такесіку, мовчання, які за своєю природою більш прагматичні, ніж семантичні. Комунікація не існує без обміну знаками (вербальними та невербальними).

Невербальні знаки в інтеграції з вербальними сприяють адекватному порозумінню у спілкуванні. Вербальна комунікація будується на словесних знаках, символах, репрезентованих в усному та писемному мовленні. Невербальна комунікація корелює з позаалфавітними знаками та номінаціями-вербалізаторами.

Невербальні компоненти є невід'ємною частиною семіотики, комунікативної лінгвістики, психології та соціології. Свідомо або підсвідомо людина може виразити психологічну настанову за допомогою своєї поведінки. Осмислення мовчання потребує значних когнітивних зусиль комунікантів та знань про дискурсивне оточення. Невербальна поведінка людини свідчить про її психічний стан, а мовчання є стратегічним компонентом її поведінки.

Художній дискурс сприяє осмисленню природи silenціального ефекту – його поліаспектності, поліфункціональності та полімодальності. З огляду на дискурсивні особливості емпіричного матеріалу з'являється можливість ідентифікувати ситуативну природу комунікативного мовчання, його тактику та стратегію, екстеріоризацію та імплікацію, поверхневу та глибинну структуру, когнітивний та прагматичний потенціал. Когнітивно-дискурсивний підхід до silenціального компонента комунікації сприяє розумінню адгерентних категорій мовчання.

Англомовний художній дискурс як емпірична база комунікативного мовчання є вельми валідною з огляду на значну репрезентативність мовчазних ситуацій та відповідних тлумачень з боку автора. Лінгвістичні характеристики зазначених ситуацій тлумачаться в діалогічній та монологічній репрезентаціях, у дескрипціях та авторській оповіді – у блоках текстів, що мають відношення до мовчання людини (*homo-silence*) та персоніфікованого мовчання (*nature silence*).

Silenціальний ефект як поліфункціональний феномен позначає палітру людських відчуттів. Аналіз матеріалу англомовного художнього дискурсу свідчить, що екстеріоризатори мовчання сприяють вираженню аксіологічної оцінки рефлексорного мовчання.

Невербальні засоби спілкування, включаючи мовчання, позначені ситуативністю, діалогічністю й потребують у зв'язку з цим спільного для комунікантів соціального та лінгвістичного досвіду кодування та декодування *silent pauses*. Silenціальний компонент комунікації обіймає мовчання, якому притаманний ситуативно-комунікативний характер, що породжується емоціональним та ментальним станом мовця, його соціальним статусом.

Пауза є невід'ємною складовою silenціального ефекту. Метазнак *пауза* позначає перерву у звучанні та артикуляції (1), технологічну паузу (2) та, за лексикографічною традицією, – хезитації (3). Паузальне виділення

є синтаксично орієнтованим. Існують гіперо-гіпонімічні відношення між паузою та мовчанням, мовчання включає паузу як фонетичну складову.

Відношення *пауза – мовчання* є інклюзивним, що уможливує їх вивчення як адгерентних понять. Мовчання, будучи пов'язаним із структурою висловлювання, виступає як елемент реакції, комунікативної тактики та стратегії. Мовчання – це невербальний семіотичний знак ситуативного походження, маркер когнітивно-рефлекторних та емоційно-експресивних витоків. У домені мовчання виокремлюють метазнаки *комунікативне, некомунікативне, індивідуальне, соціальне, рефлекторне, психологічне, реактивне, ритуальне, статусне, спонтанне, заплановане*.

Силенціальний ефект в англомовному художньому дискурсі представлений гетерогенною вербальною екстеріоризацією. Базовими є лексеми *silence* та *pause*. Прерогатива належить *silence* з огляду на її більш частотне вживання порівняно з *pause* (1), пріоритетний статус позначення силенціального ефекту (2), взаємозамінюваність із лексемою *pause* в окремих контекстах (3), семантизацію як короткого переривання в дії, так і пролонгованих зупинок (4).

Усне мовлення охоплює відрізки звучання та пауз. Останні на письмі передаються графічними знаками. Комунікативне мовчання на письмі відтворюється графічними знаками, які еволюціонували від синтаксичних пунктуаційних знаків та стали вторинними біфункціональними знаками.

Графічним знакам – як специфічним метазнакам невербального компонента мовчання – притаманні процеси термінологізації і детермінологізації. Первинні графічні знаки утворюються від нетермінів, але на виході з терміносистеми вторинні графічні знаки, трансформуючись, детермінологізуються. Наприклад: англ. *Cross your t's and dot your i's, to put a question; to be or not to be – that's a question*.

Тире та три крапки, граматикалізовані маркери просодичних паузацій, семантизуючись, вживаються для позначення силенціального ефекту. Графічні засоби мають знакову природу, що дозволяє осмислити семіотичний код адекватно.

В англомовному художньому дискурсі силенціальні знаки (здебільш три крапки та тире) вказують на емоційно-психологічний стан комуніканта. Мовчання на письмі позначається знаками, які утворюють окрему групу метазнаків пунктуації – "графіка мовчання".

"Графіка мовчання" для позначення силенціального ефекту охоплює, крім тире та трьох крапок, крапку в еліптичному реченні ("рубленому синтаксисі"), редуплікацію знаків оклику, питання та крапок.

Тире та три крапки взаємозамінюються та використовуються в стилістичному прийомі – апосіопезі. Графічні знаки можуть поєднуватись із заповнювачами (*time fillers*) типу – *er, ugh, well, so*. Знак тире поліфункціонально використовується при уточненні (1), при цитуванні (2) та для позначення анаколуфа (3):

1) *Visits from the Wilsons were, as before, reserved for Christmas, but the greengrocer Dwyers – Jack and Ima – came with a professional interest in the new shopkeeping venture* (Burgess).

2) *' – only you forgot to pull the stem off this one, ' the tall man said* (Delany).

3) *"Stella! This is not appropriate – "* (Griffith).

Графічним знакам притаманна не тільки поліфункціональність, але й поліаспектність. Тире в англійській мові може бути подвійне, подовжене, звичайне, вкорочене: знаходиться на початку, наприкінці речення та бути силенціальним знаком у межах репліки, напр.: *Peggy – 'No Daddy no no no– "* (King); *"Downstairs, in the drawing room = "* (Rey). *"It's late," she says, then = unable to help herself = burst out, "Do you have any idea how badly you've hurt your mother?"(Griffith) " – or do I just kill you and take your place?" the stranger continued. "And if I kill you – "(Koontz). "They're going to open fire = (Crawford).*

У реченнях та інших комунікативних блоках, більших за речення, маркерами мовчання виступає також комбінація знаків питання та оклику з трьома крапками. Симультанне вживання знаків оклику та питання інтенсифікує емоційність висловлювання, напр.: *'Silence ... silence! 'Even when the children had gone silent, he seemed unable to stop himself, and he continued on roaring, 'SILENCE ... DO YOU HEAR SILENCE?' (Milligan). But you say I should not have any trouble finding him ... ? (Delany).*

"Графічне мовчання" має широкий спектр референтів. Так, позитивний вербальний текст може супроводжуватися фонаційними характеристиками негативного навантаження, у цьому випадку невербальна інформація суперечить вербальній, а її вектор превалює в комунікаційному повідомленні.

Графічні знаки увібрали в себе риси цілих епох, набували гетерогенних форм, змінювали значення, запозичувалися як і лексичні одиниці. З плином часу графічні знаки модифікували функції, перегрупувалися, увійшли в різні парадигми. Знаки пунктуації, членуючи текстові блоки на складові, імплікують також емоційний стан мовця, підтекст мовчання.

Невеликому за обсягом корпусу графічних знаків властива адаптивна сила, що виявляється в реалізації семантичних та синтаксичних функцій. Для пунктуаційних знаків базова функція полягає у членуванні синтагм. Семантична функція графічних засобів зумовлена емоційним станом комунікантів, репрезентацією імпліцитного у відповідних ситуаціях.

Симультанне вживання декількох маркерів мовчання ілюструє дієвість закону семантичної атракції, сумісне використання **вербальних та невербальних (графічних) засобів позначення мовчання**, напр.:

Silence. Nick didn't say anything. There was no such thing as perfect silence, the complete absence of sound. There was always ... something else. A sense of place, of boundaries and dimension. A signature. The silence on the line was familiar. It was the same silence Nick had heard after Doc was killed. The silence of someone listening. Waiting. Dead silence (Ferrigno).

Номінації мовчання уживаються для позначення силенціального ефекту, уточнення причин мовчання та авторського коментування. У той час як полісемія слів знімається вербальним контекстом, характер мовчання детермінується конкретною ситуацією, в центрі якої знаходиться *homo sapiens*. Термін шукає своєї експлікації в умовах терміносистеми (вербальні знаки), а мовчання позбавляється латентності у конситуаціях [3].

Феномен мовчання реалізується в усному мовленні, позначається на письмі лексичними та графічними знаками, які, інтегруючись, адекватно екстеріоризують силенціальну ситуацію, напр.: *'Is it good? It's superb! Listen, you're better than the guy who does this stuff. McFarland will go nuts when he sees this ... 'He stopped abruptly, rubbing his hands and giving little grunts* (Miller).

В англійській мові мовчання представлено у просторі паремічних висловлювань. Пор.: *Speech is silver, silence is gold. No wisdom like silence. Keep your eyes open. Think today, and speak tomorrow.*

Полілексемні номінації мовчання позначені стилістичною маркованістю, метафоричністю. Наприклад: *watchful silence, haughty silence, embarrassing silence, thick silence, alive silence, solemn silence*; укр.: *дзвінка тиша, панувала тиша, мир і тиша* (В. Скляренко); рос. *А мне от пустой тишины той, - между молчаньем и речью, в церковной тишине* (М. Цветаева), *мякиш тишины, розовая тишь* (С. Єсенін).

Мовчання як невербальний засіб спілкування є синтезом ментального та емоційного. Феномен мовчання втілює інтенції мовця, корелює з когнітивними явищами, віддзеркалює прагматичні інтенції дискурсивної діяльності людини

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Анохіна Т.О. Графічні позначення мовчання в англomовній художній прозі (ХП) // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур: Матеріали другої міжвузівськ. наук. конф. молодих учених / Відп. ред. Каліущенко В.Д. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 19-21
2. Анохіна Т.О. Інтеграція вербальних та невербальних знаків (на матеріалі англійської мови) // Матеріали Всеукр. наук. конф. "Другі Каразинські читання: два століття Харківської лінгвістичної школи". – ХНУ ім. В. Каразіна, 2003. – С. 14-15.
3. Анохіна Т.О. Компліментарність вербального та невербального позначення мовчання в англomовному художньому дискурсі // Нова філологія. – Запоріжжя: ЗНУ, 2005. – №1 (21). – С. 111-114.

Матеріал надійшов до редакції 12.04.2006 р.

Анохіна Т.А. Маркеры коммуникативного молчания в англоязычном художественном дискурсе.

В статье анализируются графические и вербальные маркеры коммуникативного молчания (силенциального эффекта), их интегративные характеристики. В данной статье лингво-когнитивные характеристики силенциального эффекта (графические и вербальные номинации) анализируются на материале англоязычного художественного дискурса. Природа коммуникативного молчания изучается в русле когнитивно-дискурсивной парадигмы.

Anokhina T.O. Markers of communicative silence in English discourse.

The article deals with graphic and verbal markers of communicative silence (silent effect), their integrative properties. This article deals with graphical and verbal units of the silence effect nomination with linguistically cognitive basis depicted on the material of the English discourse. The nature of communicative silence is vividly traced through the cognitive paradigm of the discourse approach.